

Puerikultura u djelima A. Lobmayera, V. Gjurkovečkog i R. Markovića

Juretić, Miro; Križ, Mladen

Source / Izvornik: **Liječnički vjesnik, 1977, 99, 397 - 400**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:184:640077>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

15657/1872
XLIII/1899

**PUERIKULTURA U DJELIMA A. LOBMAYERA, V. GJURKOVEČKOG
I R. MARKOVIĆA**

MIRO JURETIĆ I MLADEN KRIŽ*

Impresivni uspon predijatrije u Hrvatskoj pod vodstvom profesora Mayerhofera i njegove zagrebačke škole od dvadesetih do četrdesetih godina ovog stoljeća potisnuo je donekle u zasjenak skromni, ali mukotrpan rad više naših liječnika opće medicine, opstetričara i pedijatarata na polju puerikulture u prethodnim razdobljima. Zelja nam je da u ovom članku prikažemo neke od prvih hrvatskih knjižica koje govore o zdravlju, njezi i bolestima djece.

Prof. dr. *Antun Lobmayer*, predstojnik Zemaljskog rodilišta i profesor Primaljske škole u Zagrebu bio je urednik Liječničkog vjesnika od 1885. do 1887. godine. Kao veoma plodni narodni prosvjetitelj napisao je pedesetak većih ili manjih knjižica od kojih su neke posvećene puerikulturi.

Prva knjižica dra Antuna Lobmajera o problemu dječje prehrane »*Najbolja zamjena materinog mlijeka*« izdana je 1889. godine, a autor ju je nazvao »zdravstvena crtica« (slika 1). Izdavač je, kao i za većinu knjiga ovog autora, knjižara Hartman, Kugli & Deutsch u Zagrebu. U njoj autor potvrđuje svoje poznavanje novih dostignuća tadašnje medicine, citira Eschericha i Heubnera i piše hvalospjeve o poznatom Soxhletovu načinu »hranitbe«. Izgleda da je Lobmajer prvi u zemlji čuo za predavanje prof. Soxhleta 1886. godine u Münchenu, naručio je taj aparat i svoje dijete othranio na tako steriliziranom mlijeku. Iz naše sadašnje perspektive sigurno nisu bile korisne tvrdnje Lobmajera »da našoj djeci ne treba više dojkinja od kada poznajemo Soxhletovu spravu, kojom se mlieko sterilizira«. No, koncem prošlog stoljeća to je bio »dernier cri« i veliki korak naprijed u prevenciji dojenačkih proljeva prouzrokovanih infekcijom i nepravilnom prehranom. Očito je također da je autor pisao ne samo za pučanstvo nego i za zdravstvene radnike.

U »higijenskoj crtici«: »*Majka nad bolesnim djetetom*«, koju je izdala navedena knjižara 1892. godine, veoma konkretno, racionalno i praktično savjetuje se majkama kako postupati s bolesnim djetetom (slika 2). Osobito su zanimljiva poglavlja o postupcima kod akutnih otrovanja male djece. Interesantni su narodni nazivi za pojedine otrove npr. za arsenik — »sičan« ili za cijanovodičnu kiselinu — »modričina«. Knjižica je vrlo jasno i tečno napisana te odaje vrsna pripovjedača, ali i dobra poznavaoca tadanje moderne pedijatrije. Lobmajer se u ovoj knjižici strogo pridržava zadatka o prosvjećivanju građanstva, te se ne upušta u diskusiju o uzrocima bolesti, već jasno i precizno daje upute majci što da učini u pojedinim situacijama i kada da se obrati liječniku.

Treća knjižica dra A. Lobmajera »*Njega i odgoj djece prvih godina života*« napisana je 1897. godine također sa svrhom popularizacije puerikulture. Izgleda nam da u njoj prenosim i ponavlja postavke iznesene deset godina ranije u knjižici dra Gjurkovečkog, koju ćemo također ovom prilikom prikazati.

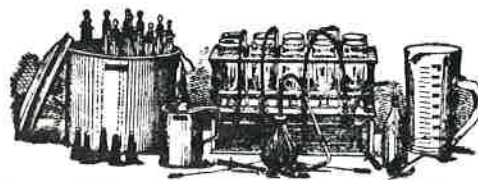
NAJBOLJA

ZAMJENA MATERINOG MLIEKA.

ZDRAVOSLOVNA CRTICA

OD

PROF. DRA. A. LOBMAYERA.

(SA SLIKAMI I S JEDNOM TABELOM)

ZAGREB 1889

KOMISIONALNA NAKLADA AKAD. KNJIŽARE L. HARTMANA
(KUGLI I DEUTSCH).

TISKARA „NARODNIH KOVINAH“

Slika 1. Naslovna stranica Lobmayerove knjižice o zamjeni materinog mlijeka iz 1889. godine

* Iz Klinike za dječje bolesti Medicinskog fakulteta i Dječje bolnice u Rijeci

Primljeno 26. listopada 1976.

MAJKA

NAD

BOLESTNIM DJETETOM.

HIGIJENSKA CRTICA

OD

PROF. DRA. A. LOBMAYERA.

ZAGREB 1892.

KOMASIONALNA NAKLADA KNJIŽARE L. HARTMANA
(KUGLI I DEUTSCH).

TISKARA "NARODNIH NOVINAH"

Slika 2. Naslovna stranica Lobmayerove knjižice
»Majka nad bolesnim djetetom« iz 1892. godine

Nismo imali prilike da upoznamo i pročitamo sve brojne Lobmayerove knjižice, no vjerujemo da su napisane na sličan način, te da su sve imale značajnu ulogu u popularizaciji medicine onog vremena.

Nešto mlađi od Lobmajera je dr Viktor Gjurkovečki, rođen u Zagrebu (1857). Relativno kratko radio je u zemlji kao vojni i praktični liječnik. Za kratko vrijeme preuzima Gjurkovečki dužnost glavnog urednika Liječničkog vjesnika i u godini 1885. uređuje prva dva broja. Nekoliko godina kasnije otišao je u Ameriku i živio u Kaliforniji. Tu je napisao na njemačkom jeziku knjigu »Pathologie und Therapie der männlichen Impotenz« koju mu je izdala poznata izdavačka kuća Urban & Schwarzenberg, a prevela i izdala pet engleskih izdanja poznata Saunders Company (1897). Autor je u Americi uzeo ime Victor G. Vecki.

U nakladi knjižare Mučnjak & Senftleben izišla je jedina značajna knjiga Gjurkovečkog na hrvatskom jeziku s naslovom »Zdravostovje djeteta« I dio 1884, te II i III dio 1886. godine (slika 3). Knjiga je posvećena prof. A. Montiju, predstojniku odjela za dječje bolesti opće poliklinike u Beču, kod kojega

je vjerojatno učio, kako on naziva »pediatriku«. Iz priložene bibliografije vidi se da je autor skupio tada najnoviju njemačku pedijatrijsku literaturu. Knjiga je napisana pretežno za građanstvo, ali iz čitavog načina pisanja i citiranja autora vidi se da je namijenjena i zdravstvenim radnicima.

U prvom dijelu koji je posvećen problemima prehrane, autor navodi demografske podatke o smrtnosti djece na slijedeći način: »... u većini europskih država skoro polovina djece umire prije dovršene prve godine ... najveći dio pogiba od zle hrane i njege, od nerazumnih starih zlih navada«. Vrlo oštroumno objašnjava razlike u mortalitetu prema rasi, te tumači manji mortalitet djece »izraeličana« boljim ekonomskim stanjem, manjim brojem nezakonite djece, mnogo većom požrtvovnošću roditelja i slušanjem liječničkih savjeta. Iznosi već tada poznatu činjenicu da »ljeti najviše djece umire i više boluje od bolesti probavila. — Ljeti se trguje najviše sa pokvarenim mlijekom.« Zato energično zahtijeva kontrolu mlijeka i zalaže se za prehranu na prsima, jer je najjednostavnija, najzdravija i najjeftinija hrana. Za ono vrijeme relativno rano kod prehrane na prsima započinje s dodavanjem bje-lančevina: jaje u sedmom mjesecu, te meso u desetom mjesecu života.

ZDRAVOSLOVJE DJETETA

PIŠE

DR. VIKTOR GJURKOVEČKI

PRAKTIČNI LIJEČNIK U ZAGREBU, SUDBENI LIJEČNIK KOD KRALJ.
SUDB. STOLA U ZAGREBU, CES. KRALJ. NADLIJEČNIK U PRIČUVI I
LIJEČNIK AUSTRIJANSKOGA DRUŠTVA OD BIELOGA KRSTA.

En médecine comme en politique,
il faut infiniment plus de talent pour
prévenir les maux que pour les guérir.

I. DIO

O HRANI DJETETA U PRVOJ GODINI.

U ZAGREBU

NAKLADA KNJIŽARE MUČNJAK I SENFTLEBEN,
1884.

Slika 3. Naslovna stranica knjižice »Zdravostovje djeteta« (I. dio) koju je objavio V. Gjurkovečki 1884. godine

Gjurkovečki oštro osuđuje upotrebu dojkinja kao nemoralnu, jer one ovise »o egoizmu bogatih koji novcem zaveđu ubogu majku da u korist tudega djeteta ostavi vlastito u nevolji«. On postavlja vrlo ozbiljne i opširne uvjete za uzimanje dojkinja i nadzor nad njima. Zanimljivo je, kao kuriozitet, kako autor osuđuje tzv. »franceski« običaj, koji se i u Zagrebu proširio, a to je davanje djece imućnih roditelja dojkinjama na selu na odgajanje. Gjurmkečki nije oduševljen umjetnom prehranom, ali mu je jasno da se ona ne može izbjeći, pa daje stroge upute u pogledu svježine i čistoće mlijeka. Prilikom aplikacije umjetne prehrane i prilikom ablakacije ne smije se »prebrzo prelaziti na jaču hranu« i navodi primjer kliničke titracije hrane: »kad pak počemo u hrani za stepen dalje, tada moramo diete osobito pomnivo motriti, te opazimo da mu nova hrana ma u čemu škodi, tada valja da se vratimo staroj hrani i da dulje čekamo prije nego što ćemo opet pokušati sa novom hranom«. Autor kritizira juhu za dojenčad poznatog kemičara Liebiga, dok hvali mješavinu od vrhnja pedijatra Biederta! Gjurmkečki se osvrće na neke narodne običaje i osuđuje još donedavna uvriježeni običaj da majka ili baka prethodno sažvače hranu; napada i tzv. »dunjak«, tj. »komad platna u kojem je zamotano nešto u mličku ili u vodi namočene žemlje ili kruha. Cesto diete siše na takvom dunjaku više dana a da se ne promjeni sadržaj, samo se nakvasi novim mliekom, vodom dapače slinom. Dakle takav dunjak ne vriedi ni za djecu kod sise ni za umjetno hranjenu djecu«. Gjurmkečki završava prvi dio svoje knjige sa 14 zapovijedi koje navodimo:

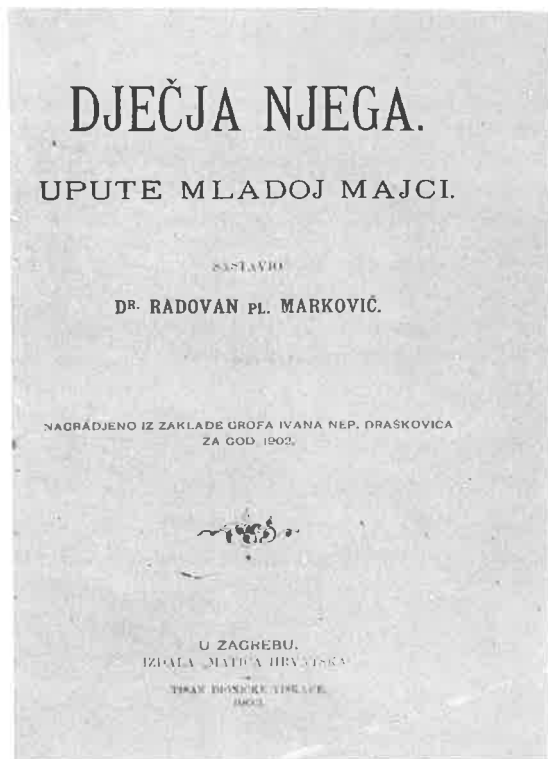
1. Majka je dužna doći svoje dijete.
2. Majčino mličko je najjednostavnija i najjeftinija hrana.
3. Dok je diete još u utrobi majka se već mora postarati kako će ga hraniti.
4. Nakon po prilici 8 sati poslije poroda treba početi dietetu davati hranu.
5. U davanju hrane mora se obdržavati strogi red.
6. Nije slobodno diete radi hrane buditi iz sna.
7. U noći najmanje kroz 6 sati neka se dietetu ne daje hrana.
8. Obično je vrijeme za odbijanje najranije u devetom mjesecu, a najkasnije poslije dvanajstoga mjeseca dobi djetinje.
9. Odbijanje mora se već njeko vrijeme u napred pripravljati.
10. Dojkinju valja pregledati da se uzmogne iz reći sud, da li je za dojenje sposobna, a razumije se da to može samo tome priličeni liečnik.
11. Majka je dužna dojkinju u svemu nadzirati.
12. Nemoralno je postupanje kad majka svoje malodobno diete iz kuće daje na odhranjenje.
13. Gledeć na umjetnu odhrambu valja pamtit, da diete izpod šestoga mjeseca nije kadro podnieti van tekuću hranu, te da je u tu svrhu najbolje dobro kravje mličko uz spomenute uslove.
14. Prekršenje tih zakona kazni se težkom bolešću pače i smrću nu žalibože kazani stigne uvijek nedužnoga.

Drugi i treći dio knjige Gjurmkečkog sadržava slijedeća poglavlja iz puerikulture: Njegovanje djetinjeg tijela-Skrba za duševni razvoj djeteta — Zubi — Cijepljenje — Škola — Njega bolesnog djeteta. Govoreći o čistoći tijela autor upotrebljava nekoliko vrlo zanimljivih naziva, koji su danas gotovo zaboravljeni kao »rulja« za tjemenc, »krupa« za soor, »glenovica« za gingive i »mezgovnice« za limfne žile i žlijezde. Vrlo mu je dobar naziv »povojei« za pelene. Začuđuje veoma napredan stav autora u pogledu previjanja dojenčadi; autor navodi običaj Indijanaca u Karibima koji svoju djecu ne povijaju pa ipak imaju ravne i lijepo razvijene noge. Gjurmkečki iznosi vrlo pravilne stavove o odgoju djece; kritizira svaku raskoš i pretjerane ambicije roditelja u pogledu djece, kao npr. »ne zahtjevaj da ono uči kojekakve pjesmice na pamet da ti onda možeš s njime paradirati kao s kakvim majmunom« ili drugi citat: »Moderni bič božji, tako zvano muzikalno diete... nam je kriv da ljeti ne možemo prolaziti ulicama a da nam uho ne bude vrijeđano nemilim štrbenkanjem raznih hrapavih izpod neukih ruku jecajućih glasovira«. Autor pledira na poštovanje individualnosti djeteta, te njegovih različitih

potreba u snu i hrani. Posebno je poglavlje posvećeno izbijanju zubi i raznim predrasudama o tome u narodu. Autor uočava individualnu dispoziciju u izbijanju zubi te uvjerava roditelje da to nije uvijek bolest — rahitis (koju on naziva »člankovitost«), te da su mnogi veliki ljudi rođeni s više zuba kao Luj XIV i Mazarin; navodi primjer iz svoje prakse, kako su ga roditelji po seljačkom običaju kasno pozvali bolesnom djetetu, jer su tegobe djeteta svodili na denticiju, a radilo se o teškoj difteriji. Realno je opisao stvarne smetnje kod denticije i oteklo zubno meso naziva »tuberinom«. Veoma je napredno stanovište autora da treba liječiti i mliječne zube »jer trulost prelazi od jednoga na drugoga«. U poglavlju o cijepljenju protiv variole Gjurmkečki daje punu podršku animalnoj limfi jer se upotrebom humanizirane limfe lako prenosila jedna »pogibeljna i sramotna boljka«. U poglavlju o školskoj higijeni Gjurmkečki uočava kako se »kod školske djece rado razvija iskrivljenje hrbtenice. Tome su krive nespretno školske klupe, zločesto držanje djeteta kod pisanja.« Dječja zabavišta, osobito ona koja nemaju prostranog vrta, smatra rasadistom raznih bolesti. Poglavlje o njezi bolesnog djeteta prilično je oskudno; pretežno su navedeni samo standardni savjeti. Čini se zanimljivim inzistiranje autora na »pričkoj potrebi jedne bolnice za djecu« jer »obične bolnice nisu prikladne za liečenje oboljele djece, mislim, da to ne treba nikom dokazivati...« a gdje imade novaca za kojekakve luksuriozne zgrade... tude mora biti novaca za bolesnu djecu«. Time završava ovu veoma poučnu knjigu o puerikulturi dr V. Gjurmkečki, također jedan od urednika Liječničkog vjesnika.

Dr Radovan Marković, sin filozofa i pjesnika Franje Markovića rodio se u Knežincu kod Varaždina, 1874. godine a umro u Zagrebu 1920. g. Specijalizirao je pedijatriju na klinici prof. Wiederhofera u Beču. Osnovao je 1904. godine dječji odjel u Bolnici milosrdnih sestara i vodio ga do svoje smrti. Marković je napisao više popularnih i naučnih knjiga o higijeni i puerikulturi, a osobito je bio zaslužan za osnivanje školske higijene. Borio se za poboljšanje javnog zdravstva u Hrvatskoj, bio je član Sabora i povjerenik za zdravstvo Narodnog vijeća SHS. Priredio je osnovu zakona o narodnom zdravlju (1918). Marković je bio urednik Liječničkog vjesnika od 1905. g. do prvih brojeva 1908. g. a u tom periodu je list veoma uredno izlazio.

Među knjigama dra R. Markovića koje se pretežno bave problemima higijene i javnog zdravstva, ističe se gotovo pravi udžbenik puerikulture »Dječja njega — Upute mladoj majci« (slika 4). Knjiga je namijenjena popularizaciji medicine, ali budući da ju je sastavljao educirani pedijatar, ona ima značenje i za zdravstvene radnike. Služio se pritom najnovijim knjigama pedijatrije tadašnje evropske škole. Ova knjiga je nastala u doba procvata higijene i velikih iznahašća bakteriologije, te su mnogi savjeti majkama veoma precizni i možda čak rigorozniji nego danas. Ali s druge strane on preporučuje Soxhletove aparate, hvali vrhnje i bjelanjce u terapiji dispepsija. Voće i povrće ne spominje u preporukama pravilne prehrane. Tome se međutim ne smijemo čuditi kad znamo da će se saznanja o prehrani (tzv. »nutricionistička era«) javiti kasnije. Kao i Gjurmkečki prije njega i on odbacuje mumijsko previjanje dojenčeta. Nevjerojatno je kako se usprkos svim tim davnim pravilnim savjetima naših prosvjetitelja ipak »mumijsko« previjanje održalo sve do nakon rata, i to ne samo na selu, nego i u gradovima. Iako su nam stil pisanja i iznesene postavke znatno bliži nego kod Gjurmkečkog, ipak nema bitno novih misli. Kao i prethodni autori Marković se veoma etički odnosi prema problemu nezakonite djece i problemu djece dojlja. Poglavlje o dječjim bolestima i njezi bolesnog djeteta čini nam se vrlo zanimljivim jer je Marković moderniji i stručniji nego prijašnji autori. On npr. veoma lu-

Slika 4 Naslovna stranica Markovićeve knjižice »Dječja njega. Upute mladoj majci« iz 1903. godine

cidno iznosi uzroke tuberkuloze »da se zdravo čeljade, a pogotovo ono koje naginje na tu strašnu bolest zarazi od sušičavog kućanina«. Kod opisa nedonoščeta znatno više inzistira na trajanju trudnoće nego na težini. Savjetuje reanimaciju disanjem usta na usta, iako »upuhuje snažno«! Skleredem smatra malum signum, koji njegovo »kukavče« dugo ne preživi. Zanimljivi i točni su mu opisi projaste ospe (milijarije), ojedina (intertigo), te perutca (ekcema). Epidemiološki je sasvim ispravna tvrdnja da »zarazna (aphtozna) upala ustne sluznice znađe obredati cijelu obitelj, kad se služi istim posuđem, a može se prenieti i cjelivanjem i sličnim dodirom«. Tetanus neonati naziva »grč čeljusti« prema osnovnom simptomu trizmusu, a epidemiološki ga ispravno interpretira kad kaže »kojima se najčešće zarazi ranjavi pupak. Prenose ih nečiste ruke, smradni povoji i druga nečist«. Konvulzivni sindrom lijepo naziva »grčevita trzavica«, točno opisuje prirodni tok te pojave konstatirajući da je »grčevita trzavica to češća što je diete mlade« i da »dječji grčevi nisu bolest za sebe nego sama pojava ili posljedica mnogih različitih bolesti«. Laringospazam naziva »grč grkljanskog mišićja« ili jednim starijim nazivom »zahlipci«. Veo-

ma je lijep naziv za pavor nocturnus »noćna strava«. Možda nisu tako lijepi, ali su prilično točni nazivi za prolaps rectuma — »izvala gužnjaka«, ili za kilu — »proder« ili za proljev — »lijavica«. Za difteriju upotrebljava danas nepoznati naziv »gromnica«, a za difterički krup zanimljivi »zadavica«. Dobro poznaje prirodu pseudokrupa i naziva ga »neprava zadavica«. Marković je točno uvidio značenje socijalnih faktora kod rahitisa, koga naziva »mekokostnost«, te dirljivo opisuje: »Na žalost u krutoj zbilji teško je od oboljela kukavčeta ukloniti oskudicu, u kojoj se rodilo, u kojoj raste, a koja je baš kriva njegovoj bolesti«. Autor je obogatio i terminologiju uobičajenih zaraznih bolesti nazivajući ne sasvim sretno varicelle »sitne boginje«, a morbile »dobrac« i rubeolu »zaraznom crljenicom«.

Knjiga dra R. Markovića bila je za ono doba vrijedan priručnik za majke i za dječje njegovateljice, koje autor naziva arhaičnim nazivom »pjestinje«. Čitajući ovu knjižicu često se čudimo kako su bila lucidna zapažanja naših prvih pedijatara i koliko su brige posvećivali odgoju i prosvjećivanju majki. Vjerujemo više nego mi danas.

ZAKLJUČAK

U ovom radu prikazali smo pet knjižica trojice naših liječnika — dra A. Lobmayera, dra V. Gjurkovečkog i dra R. Markovića — koje su objavljene koncem 19. stoljeća u našoj zemlji. Svi spomenuti liječnici bili su stanovito vrijeme urednici Liječničkog vjesnika. Popularizatori medicine u to vrijeme nisu bili samo liječnici već i nestručnjaci kao učitelji i književnici. Među navedenim autorima jedino bi se dr Marković mogao smatrati specijalistom prema današnjim kriterijima. Posebno su zanimljivi jezični izrazi koji su upotrebljavani u navedenim knjižicama, jer su autori stvarali novo narodno nazivlje pristupačno širokoj publici. Iz njihovih bibliografija jasno se vidi koliko su ovi autori brige i truda posvećivali prosvjećivanju pučanstva. Teško je danas prosuditi koliko su izneseni stavovi rezultat specifičnih naših prilika ili i knjiškog prenošenja iz strane literature. Smrtnost dojenčadi i male djece bila je tada golema u čitavoj Evropi, a ne samo u zemljama bivše Austro-Ugarske.

Bibliografski podaci o A. Lobmayeru, V. Gjurkovečkom i R. Markoviću mogu se naći u knjizi M. D. Grmeka »Hrvatska medicinska bibliografija«. Za poslone slike zahvaljujemo prof. dru S. Kordiću i prof. Kallayu, a za stručne savjete dru Biserki Beliczi.